

Verklarende Analyse in de Praktijk

Ellen Loykens, Hilde Tempel
Versie 1: 1-2-2025

Jeugdigen en hun ouders komen met hun hulpvraag op verschillende plekken in de keten terecht, zoals de lokale toegang, huisarts of GI. Vervolgens ontvangen zij ambulante of residentiële hulp van een aanbieder. Uit onderzoek blijkt dat hulpverleningstrajecten vaak starten zonder een grondige analyse van de factoren die invloed hebben op de hulpvraag van een gezin. De richtlijn stelt dat je op basis van een analyse samen met ouders en jeugdigen tot een samenhangend beeld komt (Richtlijn Samen met ouders en jeugdige beslissen over passende hulp - Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming).

Om een verklarende analyse te maken of deze op inhoud te toetsen, is vakkennis noodzakelijk. Conform de beroepscode kunnen alleen professionals die bevoegd en bekwaam zijn, beslissingen nemen met en over ouders en jeugdigen. Algemene criteria en richtlijnen kunnen professionals daarbij ondersteunen, maar deze moeten altijd ingebed zijn in een goede professionele werkomgeving.

In de Jeugdwet wordt gesproken over verantwoorde werktoedeling, wat betekent dat organisaties het werk zo vormgeven dat dit bijdraagt aan verantwoorde hulp. Wij zouden daar graag aan toevoegen dat professionals beschikken over de juiste kennis en kunde en regelmatig supervisie en opleiding volgen om zo de kwaliteit te kunnen blijven waarborgen.

In dit overzicht presenteren wij de sleutelpunten die samen een gedegen en onderbouwde verklarende analyse vormen. Deze analyse beschrijft hoe verschillende factoren elkaar beïnvloeden en biedt inzicht in de patronen, zowel positief als negatief. Op basis van de hulpvraag en de beschreven samenhang worden doelen bepaald en de meest geschikte en effectieve interventies geselecteerd.

Een grondige en goed onderbouwde verklarende analyse omvat zowel de uitvoering van de analyse zelf als de kwalitatieve (werk)omstandigheden van de professional. Een verklarende analyse bestaat niet alleen uit een schema, maar wordt ook beschreven in een samenhang gevolgd door prioriteiten en waar nodig door doelen en passende interventies.

Daarnaast vertegenwoordigt een verklarende analyse een visie en houding in de manier waarop men situaties benadert en samenwerkt met gezinnen. Het is bovendien een methode die, mits uitgevoerd onder de juiste omstandigheden, leidt tot duurzame resultaten voor jongeren en/of gezinnen.

Belangrijke principes in het werken met een Verklarende Analyse

1. **Samenwerking met jeugdige en ouders:** Een verklarende analyse maak je altijd samen met jeugdige en ouders.
2. **Transparantie:** Pas toe en leg uit.
3. **Ethisch handelen:** First do no harm, breng geen schade toe.

Vragen die een goede Verklarende Analyse altijd beantwoordt:

1. Waarom zijn deze vraag/situatie/klachten ontstaan?
2. Waarom blijft dit voortbestaan?
3. Welke factoren beïnvloeden de vraag/situatie/klachten?
4. Welke positieve factoren zijn voor de jeugdige/het gezin helpend?
5. Hoe beïnvloedt de interactie binnen het gezin de vraag/situatie/klachten?
6. Hoe beïnvloedt de interactie met de hulpverlening of maatschappelijke condities de vraag/situatie/klachten?
7. Welk patronen zijn er binnen en buiten het gezin ontstaan?
8. Welke wetenschappelijke kennis is toegevoegd om de samenhang te begrijpen?
9. Wat zijn de aangrijpingspunten uit de samenhang en m.n het positieve patroon voor doelen en interventies?

Uitgangspunten

- Om een verklarende analyse te kunnen opstellen, is vakkennis nodig over normale ontwikkeling en psychopathologie bij kinderen en volwassenen. Dit vraagt kennis van orthopedagogiek, psychologie, systeemtheorie en psychiatrie.
- De kennis van de jeugdige, het gezin over hun situatie is een belangrijke bron voor de analyse.
- Niet alles is te verklaren; soms ontbreekt (wetenschappelijke) kennis om antwoorden te geven of verbanden te kunnen leggen. In dat geval breng je de beschikbare informatie in kaart.
- De houding in het werken met jongeren en gezinnen is open, nieuwsgierig, respectvol en zonder oordeel. Voorkom bias door te denken dat we het al weten.
- Gebruik taal die aansluit bij de jongere en het gezin en houdt daar rekening mee in het schrijven van de samenhang, conclusie en advies.
- De conclusies zijn te onderbouwen vanuit bestaande (wetenschappelijke) literatuur.

Kenmerken van een Verklarende Analyse

- **Transactioneel:** Gericht op zowel de jeugdige als zijn bredere systeem en de interacties daartussen. De samenhang maakt duidelijk hoe de interacties van invloed zijn op de vraag/situatie/klachten. Onder systeem verstaan we dus dat zo nodig ook de interactie tussen de jeugdige/ gezin en de hulpverlening of bijvoorbeeld ook onderwijs opgenomen wordt om te begrijpen wat in die interactie bepalend is voor het instandhouden of veranderen van de situatie.
- **Gezamenlijk en Gedeeld:** De informatie, beleving, doelen en verwachtingen van de jeugdige en het systeem worden systematisch meegewogen en de verklaringen worden steeds bij hen getoetst. Dit betekent altijd samen met ouders en jeugdige de informatie ophalen, ordenen, samenhang bespreken, toetsen en doelen formuleren, en, indien nodig, de meest passende bewezen effectieve interventie kiezen.
- **Oplossingsgericht:** Er wordt gezocht naar aanknopingspunten (beginnende verandering, momenten van goed functioneren, personen bij wie de interactie positief verloopt, wensen) voor verbetering.
- **Onderbouwd:** De analyse is het resultaat van een proces van klinisch redeneren waarbij verschillende (wetenschappelijke) hypothesen over verklaringen worden opgesteld en getoetst.
- **Wegend:** De verklarende analyse omvat een wegingselement waarmee gerangschikt wordt welke mechanismen voorop staan in de verklaring. De samenhang maakt inzichtelijk wat voorop staat en wat daarop volgt, waardoor het mogelijk is om doelen te prioriteren.
- **Cyclisch:** De analyse is veranderbaar en wordt voortdurend bijgesteld aan de meest recente situatie, om zo tot een passende verklaring en perspectief te komen. Voortdurend in gesprek blijven met het gezin om te toetsen of de samenhang klopt. Nieuwe inzichten en ontwikkelingen maken dat er bijstelling nodig kan zijn.

Vereiste kennis en vaardigheden

- Klinisch kunnen redeneren.
- Hoofd- en bijzaken kunnen scheiden.
- Bewust zijn van eigen denkfouten (bias).
- Alle voors en tegens van keuzes kunnen afwegen (bijv. de risico's van opname versus thuisblijven).
- In staat zijn om moeilijke/pijnlijke onderwerpen te bespreken op een manier die aansluit bij het gezin (gesprektechnieken).
- Goed kunnen luisteren.
- Uitleg kunnen geven over waarom bepaalde dingen worden gevraagd aan het gezin.
- Eigen oordelen en mening kunnen uitstellen, breed blijven kijken.
- Weten waar de eigen grenzen liggen (hoe meer je weet, hoe beter je weet wat je niet weet).
- Concreet, waarneembaar gedrag kunnen uitvragen.
- Vragen naar uitzonderingen kunnen stellen.

Kenmerken van de professionele omgeving

HBO/WO⁽⁺⁾:

In de GGZ worden verklarende analyses doorgaans uitgevoerd door WO⁽⁺⁾ opgeleiden zoals psychologen/ orthopedagogen/ gz-psychologen, orthopedagoog- generalisten en klinisch psychologen.

In andere sectoren van de jeugdhulp zoals lokale teams, jeugdzorg, jeugdbescherming of de RvdK bestaat vaak een taakverdeling tussen HBO opgeleide jeugd- en gezinsprofessionals en opgeleiden. Als er geen WO'-er beschikbaar is kunnen, samen met de jongere en/of het gezin, alleen de vraag en de problemen in kaart gebracht en de kernpunten eruit gehaald worden. In een verklarende analyse werken de WO⁽⁺⁾ en HBO opgeleiden samen op basis van hun bevoegd- en bekwaamheid:

- HBO-professionals: zijn geschoold in gespreksvoering met jeugdigen en gezinnen en brengen samen met hen de informatie in kaart. De HBO'er haalt de kernpunten uit de informatie en bespreekt deze met de WO'er. In de samenwerking tussen HBO- en WO-professionals wordt elkaars kennis en kunde benut.
- WO⁽⁺⁾-professionals: zijn geschoold in het toetsen van hypothesen op basis van wetenschappelijke kennis en literatuur, vormen de samenhang en denken mee over passende interventies.

Referenties

Boelhouwer, M., Loykens, E., & Van Geert, P. (2024). De Toeslagenaffaire en Andere Complexe Problemen: De Verklarende Analyse vanuit een Complex Dynamisch Systeem perspectief. *Jeugd in Ontwikkeling*, 1(2). <https://doi.org/10.54447/JiO.19095> [De verklarende analyse vanuit complex dynamisch systeem perspectief](#)

[Factsheet en werkkaart verklarende analyse](#), Jeugd Expertisenetwerk NoordNederland (JENN) en Expertteam Groningen

Tempel, H., van Dijk, A., Orobio de Castro, B. (2022) Eerst begrijpen, dan (be)handelen. Het belang van de verklarende analyse. *Kind & Adolescent Praktijk* | Uitgave 3/2022

Checklist Verklarende Analyse

Gebruik deze checklist om een gestructureerde en kwalitatieve verklarende analyse te garanderen die bijdraagt aan duurzame oplossingen voor de jeugdige en het gezin.

Zijn belangrijke principes toegepast?

- Werk ik samen met de jeugdige en ouders?
- Is de inbreng van het gezin herkenbaar en naar hun tevredenheid in de analyse opgenomen?
- Heb ik een richtlijn toegepast, of ben er (gemotiveerd) van afgeweken (pas toe of leg uit)?
- Ben ik transparant in mijn uitleg en aanpak?
- Heb ik ethisch gehandeld en schade voorkomen ('First do no harm')?

Beantwoorden schema én geschreven samenhang de volgende vragen?

- Wat veroorzaakt de situatie of klachten?
- Wat houdt deze situatie of klachten in stand?
- Welke factoren beïnvloeden de situatie op welke manier, zowel positief als negatief?
- Hoe spelen gezin, hulpverlening of maatschappelijke omstandigheden een rol?
- Welke negatieve patronen spelen een rol?
- Welke positieve patronen geven perspectief en ontwikkelingskansen?
- Welke aanknopingspunten komen uit de samenhang voor doelen en interventies?

Kenmerken van een goede analyse

- Betrek ik zowel de jeugdige, het gezin als bredere systemen in de analyse?
- Zoek ik actief naar positieve aanknopingspunten voor verbetering?
- Onderbouw ik mijn analyse met wetenschap en klinisch redeneren?
- Wordt de verklarende analyse naast de jeugdige en ouders ook door de andere betrokkenen gedeeld en zo niet is helder wie niet en om welke reden?
- Is er met de analyse een duurzame verbetering bereikt?
- Stel ik de analyse bij op basis van nieuwe inzichten?
- Bouw ik altijd verder op een eerder gemaakte Verklarende Analyse van de jeugdige, het gezin?

Zijn de essentiële professionele vaardigheden toegepast?

- Maak ik gebruik van klinisch redeneren en ben ik me bewust van mijn bias en die van anderen?
- Luister ik zonder oordeel en bespreek ik moeilijke onderwerpen op een passende manier?
- Verzamel ik objectieve informatie en weeg ik de keuzes zorgvuldig af?
- Werk ik gelijkwaardig samen met de ander?

Is er sprake van passende professionele omstandigheden?

- Is de samenhang door een WO⁽⁺⁾ opgesteld om te komen tot een verklarende analyse?
- Is er sprake van regelmatige supervisie (en scholing) om de kwaliteit te waarborgen?